

Dezinformacja jako narzędzie manipulacji w sieci

Karolina Pięta

Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II,
Katedra Socjologii Bezpieczeństwa i Kryminologii,
Instytut Nauk Socjologicznych, Polska
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9036-8276>
E-mail: Karolina.pieta@kul.pl

Streszczenie

Na przestrzeni ostatnich lat obserwujemy intensywny postęp cyfryzacji i informatyzacji. Rozwój Internetu stworzył przestrzeń w obszarze komunikowania się oraz ułatwił proces przekazywania informacji. Fundamentalnym elementem bezpieczeństwa oraz poczucia braku zagrożenia jest przekazywanie treści zgodnych z prawdą. Coraz częściej jednak można spotkać się z informacjami fałszywymi, które stają się narzędziem manipulacji i dezinformacji w celu błędnego informowania opinii publicznej o różnych ważnych kwestiach życia społecznego. Celem artykułu jest ukazanie problemu dezinformacji jako narzędzia manipulacji, przedstawienie technik dezinformacji które wykorzystywane są w cyberprzestrzeni oraz wskazanie jak skutecznie walczyć z dezinformacją w sieci. Problemem badawczym jest próba odpowiedzi na pytanie czy

Received: 08.11.2024

Accepted: 15.11.2024

Published: 18.11.2024

Cite this article as:

K. Pięta, „Dezinformacja jako narzędzie manipulacji w sieci”

DOT.PL, no. 1/ 2024,
10.60097/DOTPL/196011

Corresponding author:

Karolina Pięta
Katolicki Uniwersytet Lubelski
im. Jana Pawła II
E-mail: Karolina.pieta@kul.pl

Copyright:

Some rights reserved
Publisher NASK

dezinformacja stanowi narzędzie manipulacji użytkownikami w sieci? Metoda badawcza wykorzystana w niniejszym artykule to analiza danych zastanych (desk research) w oparciu o literaturę przedmiotu i dostępne źródła internetowe.

Słowa kluczowe: dezinformacja, manipulacja, techniki dezinformacji, Internet, cyfryzacja

Disinformation as a tool of manipulation on the Internet

Abstract

Over recent years, we have observed intensive progress in digitization and computerization. The development of the Internet has created space for communication and facilitated the process of transmitting information. A fundamental element of security and the feeling of lack of threat is providing truthful content. However, more and more often we come across false information, which becomes a tool of manipulation and disinformation in order to falsely inform the public about various important issues of social life. The aim of the article is to present the problem of disinformation as a tool of manipulation, present disinformation techniques that are used in cyberspace and indicate how to effectively fight disinformation online. The research problem is an attempt to answer the question whether disinformation is a tool for manipulating users on the Internet? The research method used in this article is the analysis of existing data (desk research) based on the subject literature and available Internet sources.

Keywords: disinformation, manipulation, disinformation techniques, Internet, digitization

Wstęp

Rewolucja cyfrowa, a więc intensywny rozwój informatyzacji, nowoczesnych technologii, oraz szybki postęp technologiczny i cyfryzacja, pozwoliły na ukształtowanie się społeczeństwa informacyjnego, w którym główną rolę odgrywa przede wszystkim wiedza

i informacja. Społeczeństwo informacyjne w literaturze przedmiotu definiowane jest jako społeczeństwo, w którym informacja jest kluczowym elementem społeczno-ekonomicznej działalności i zmian¹, jako formacja społeczno-gospodarczą, w której produktywnie wykorzystanie zasobu jakim jest informacja oraz intensywna pod względem wiedzy produkcja odgrywają dominującą rolę² lub jako społeczeństwo, które informacje wytwarza, przechowuje, przekazuje, pobiera i wykorzystuje³. Powyższe definicje pozwalają zauważyć istotność jaką odgrywa przekaz informacji oraz proces dzielenia się wiedzą w codziennym życiu jednostek w obszarze społecznym, ekonomicznym, kulturowym czy politycznym. Na przestrzeni lat, wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego, powszechny dostęp do informacji stał się jednym z warunków poczucia bezpieczeństwa, a sama informacja zaczęła być chroniona niczym dobro materialne⁴. Obecnie informacja stanowi jeden z odwiecznych składników otaczającego nas świata. Mimo, że informacja jest najmniej namacalna najbardziej ulotna, w dobie ciągle trwającej rewolucji informacyjnej to jednak uznawana jest za główną siłą napędową rozwoju gospodarczego i przede wszystkim postępu cywilizacyjnego⁵.

Obecna rewolucja cyfrowa znacząco wpływa na to, w jaki sposób komunikujemy się i dzielimy informacjami. Przeniesienie masowej komunikacji do sieci gdzie realizuje się większość ludzkich potrzeb prowadzi jednak do wielu zmian i wyzwań, zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych. Komunikacja przez Internet pozwala w prosty, szybki i efektywny sposób, wymieniać informacje z ludźmi na całym świecie. Za pomocą zdjęć, filmów czy wiadomości głosowych informacje przekazywane są w znacznie atrakcyjniejszej formie niż innymi środkami przekazu. Ponadto, miejsca takie jak czaty, fora dyskusyjne czy portale społecznościowe stwarzają możliwości wypowiedzi na

-
- 1 M. Casey, *Europejska polityka informacyjna. Wyzwania i perspektywy dla administracji publicznej*, Toruń 2001, s. 34.
 - 2 H. Kubicek, *Möglichkeiten und Gefahren der „Informationsgesellschaft“* (cyt. za) M. Goliński, *Społeczeństwo informacyjne: problemy definicyjne i problemy pomiaru*, „Dydaktyka Informatyki”, 2004, s. 47.
 - 3 A. W. Tomaszewska, *Społeczeństwo informacyjne – pojęcie, pomiar i stopień rozwoju w Polsce*, [w:] P. Urbanek, *Ekonomia i zarządzanie w teorii i praktyce. Tom 6. Determinanty konkurencyjności przedsiębiorstw, regionów, gospodarek*, Łódź 2013, s. 301.
 - 4 P. Chmielecka, *Zjawisko dezinformacji w komunikacji politycznej na przykładzie imigrantów z Ukrainy – zarys problemu* [w:] D. Boćkowski, E. Dąbrowska-Prokopowska, P. Goryń, K. Gorynia (red.), *Dezinformacja – Inspiracja – Społeczeństwo. Cybersecurity*, Białystok 2022, s. 63.
 - 5 A. M. Kamińska, *Internetowe narzędzia komunikacji, czyli jak zapanować nad chaosem informacyjnym*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, 2017, nr 4 (27), s. 19.

określony temat, wystawiania komentarzy⁶ czy dzielenia się doświadczeniami oraz pogłębiania własnej wiedzy. Pozwala to zauważyć, że Internet, jako medium komunikacyjne, sprzyja nawiązywaniu i utrwalaniu kontaktów międzyludzkich oraz ułatwia i przyspiesza przepływ informacji.

Wraz z szerokimi możliwościami jakie oferuje Internet w przepływie informacji, wiedzy i komunikacji warto zwrócić uwagę na coraz popularniejszy problem dezinformacji w sieci, a więc celowe rozpowszechnianie treści niezgodnych z prawdą w celu zaburzenia przekazu informacyjnego dla osiągnięcia własnych korzyści. W ostatnich latach zauważono coraz częstsze wykorzystywanie zjawiska dezinformacji w różnego rodzaju środkach masowego przekazu, zwłaszcza jako narzędzia manipulacji, szczególnie przy wykorzystaniu Internetu. Portale społecznościowe, strony internetowe czy fora stanowią idealne miejsce do rozpowszechniania nieprawdziwych informacji, co zaczęto dostrzegać jako poważne zagrożenie zarówno dla społeczeństwa, jak i demokracji⁷, gdyż w procesie informacyjnego komunikowania medialnego kluczowe wydaje się być skrupulatne oddzielenie faktów od komentarzy⁸, czyli informacji od opinii. Pozwala to odbiorcom na samodzielne formułowanie wniosków na podstawie prezentowanych informacji. Niestety nie zawsze jest to proste do rozróżnienia. Celem artykułu jest ukazanie problemu dezinformacji jako narzędzia manipulacji w sieci, przedstawienie wybranych technik dezinformacji w Internecie oraz wskazanie jak skutecznie walczyć z dezinformacją w dzisiejszym społeczeństwie informacyjnym. W niniejszym artykule postawiono następującą hipotezę badawczą, że dezinformacja w znaczący sposób jest wykorzystywana jako narzędzie manipulacji w sieci. W celu jej weryfikacji zastosowano metodę badawczą jaką jest analiza danych zastanych (desk research) w oparciu o literaturę przedmiotu i dostępne źródła internetowe.

Dezinformacja jako narzędzie manipulacji

6 *Ibidem.*

7 Por. N. Szymańska, *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji medialnej*, „Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych”, 2023, nr 7, s. 39.

8 *Encyklopedia psychologii*, Wyd. 1, Warszawa 1998, s. 126.

Dezinformacja definiowana jest jako proces celowego i błędnego informowania⁹, w którym przekazywana informacja jest nieprawdziwa i brakuje jej rzetelnych oraz prawdziwych treści¹⁰. Dezinformacja to zjawisko podobne do kłamstwa, ponieważ polega na składaniu fałszywych twierdzeń z zamiarem wprowadzenia w błąd, oszukania lub zmylenia. Charakteryzuje się brakiem prawdomówności i często jest kojarzona z prawdziwymi wydarzeniami. Może jednak wystąpić również w czasie pokoju lub działań wojennych. Dezinformacja może być skierowana do określonej lub wyimaginowanej grupy odbiorców i może zawierać fałszywe lub wprowadzające w błąd stwierdzenia, a także sensacyjne nagłówki mające na celu przyciągnięcie uwagi¹¹. Zasadniczym założeniem interpretacyjnym pojęcia dezinformacji jest jej celowość, a więc ostrożne i celowe manipulowanie informacjami w taki sposób, aby odbiorca nie był w stanie prawidłowo ocenić sytuacji. W konsekwencji może to prowadzić do podejmowania przez odbiorców błędnych decyzji na podstawie fałszywych przesłanek. W niektórych przypadkach dezinformacja może przyjąć formę niezamierzoną, co może prowadzić do powstania błędnych interpretacji lub wyciągania fałszywych wniosków z przekazanych informacji przez odbiorcę¹².

Dezinformacja często postrzegana jest jako działanie pomiędzy jednorazowym wprowadzaniem w błąd a ciągłym wpływaniem na opinię publiczną. Wprowadzanie w błąd może być czynnością jednorazową, pragmatyczną i impulsywną, gdzie głównym celem jest osiągnięcia zamierzonego efektu w krótkim czasie poprzez wykorzystanie różnych środków masowego przekazu do wmówienia nieprawdziwych informacji określonej grupie odbiorców. W tym przypadku dezinformacja jest przygotowana w sposób profesjonalny i jest prowadzona systematycznie. Z kolei wpływanie, które może wydawać się mniej zorganizowane i oportunistyczne ma na celu budowanie przede wszystkim długofalowego przekazu, który kształtuje percepcję społeczną w sposób subtelny, ale skuteczny. W tym przypadku dezinformatorzy działają zgodnie z określonym

9 A. Markowski, *Wielki słownik poprawnej polszczyzny* (cyt. za) K. Chatubińska-Jentkiewicz, *Dezinformacja jako akt agresji w cyberprzestrzeni*, "Cybersecurity and Law", 2021, nr 5(1), s. 13.

10 S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, T. 1, Warszawa 2003, s. 60.

11 M. Hetmański, *Społeczny charakter informacji* [w:] B. Chyrowicz (red.), *Społeczeństwo informatyczne. Szansa czy zagrożenie?*, Lublin 2003, s. 10-25.

12 Por. M. Wrzosek, *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Warszawa 2005, s. 8.

harmonogramem dążąc w sposób skrupulatny do zmiany poglądów, przekonań lub zachowań jednostek, przez co stają się szkodliwi¹³ dla opinii publicznej w kontekście wolności słowa i demokracji. Warto zaznaczyć, że dezinformacja może mieć wymiar strategiczny lub taktyczny¹⁴. Głównym celem wymiaru strategicznego jest systematyczne rozpowszechnianie fałszywych sygnałów informacyjnych albo fabrykowanie przekazu, aby uzyskać nieprawdziwy obraz sytuacji, skutkujący błędną jej oceną. Natomiast jeśli chodzi o dezinformację taktyczną to w swoich założeniach jest ona zbliżona, ale nie tożsama, do wprowadzenia w błąd. Ma ona wciąż walor celowej działalności o charakterze planowym, chociaż jej horyzont czasowy należy rozpatrywać raczej w wymiarze miesięcy niż lat.¹⁵

Ze względu na fakt, iż głównym zadaniem dezinformacji jest celowa próba obalenia ogólnie przyjętych koncepcji prawdy¹⁶, to stanowi ona idealne narzędzie manipulacji opinią publiczną we wszystkich aspektach życia społecznego. Manipulacja uznawana za celowe procedury i mechanizmy, które umożliwiają sterowanie zarówno myślami, emocjami jak i zachowaniami innych ludzi, którzy nie zdają sobie w pełni lub częściowo z tego sprawy¹⁷ może nieść spore konsekwencje w dokonywaniu decyzji przez osoby będące pod wpływem manipulatora. Zwłaszcza, że manipulacja będąca zazwyczaj skrytym działaniem, narzuca także jednostkom lub grupom fałszywy obraz pewnej rzeczywistości¹⁸. Internet bez wątpienia stanowi idealną przestrzeń do manipulacji podmiotami życia społecznego za pomocą działań dezinformacyjnych dotyczących zarówno aspektów społecznych, gospodarczych, kulturowych, jak i politycznych. Należy pamiętać, że niemal wszystko co mówimy, piszemy lub wstawiamy do Internetu, może być odebrane jako działanie manipulacyjne przez innego użytkownika sieci. Z tego też względu istotne wydaje się dążenie w swoich internetowych relacjach do szczerej i

13 A. Januszko-Szakiel, *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji świadomością* [w:] J. Aksman (red.), *Manipulacja: pedagogiczno-społeczne aspekty*, Kraków 2010, s. 211.

14 K. Żarna, *Wybrane przykłady dezinformacji podczas kampanii wyborczej do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2023 roku*, „Politeja”, 2024, nr 1 (88/2), s. 158.

15 T. Kacata, *Dezinformacja i propaganda w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2015, nr 2 (24), s. 52.

16 D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego* (cyt. za) T. Goban-Klas (red.), *Cywilizacja medialna: geneza, ewolucja, eksplozja*, Warszawa 2007, s. 211.

17 H. Hamer, *Psychologia społeczna*, Warszawa 2005, s. 211.

18 A. Lepa, *Świat manipulacji* (cyt. za) J. Nagi, *Manipulacja jako narzędzie dezinformacji*, „Resovia Sacra”, 2019, nr 26, s. 298.

otwartej komunikacji, aby choć w małym stopniu zniwelować ryzyko, że nasze wypowiedzi zostaną uznane za manipulacyjne. Zwłaszcza, że manipulacja dotyczy przede wszystkim nie środków, lecz relacji między nadawcą i odbiorcą, a ujawniać się może zarówno w konkretnych zachowaniach jak i działaniach¹⁹. W konsekwencji manipulacja poprzez dezinformację w znaczny sposób może wpłynąć na ludzi w odniesieniu do ich postaw, wierzeń czy poglądów, co tym samym może prowadzić do fałszywych przekonań, które będą wpływać w sposób trwały na jednostkę.

Wybrane techniki dezinformacji z internetu

Platformy mediów społecznościowych obecnie uznawane są za kluczowe źródła rozpowszechniania dezinformacji, bowiem, w odróżnieniu od portali informacyjnych i profesjonalnych serwisów prasowych, nie działa w nich kontrola sprawdzania udostępnianych komunikatów. Liczba informacji, które pojawiają się na głównym feedzie użytkowników, sprzyja jedynie pobieżnemu przeglądaniu tytułów, bez dokładnego wczytywania się w treść²⁰, a tym bardziej w weryfikację źródeł. Z tego względu działania o charakterze dezinformacyjnym w przypadku mediów społecznościowych nie muszą być wcale tak trudne. Mimo wszystko należy pamiętać o tym, że aby informacja fałszywa mogła uchodzić za informację sfabrykowaną, która pozwoli na manipulację i dezinformację opinii publicznej, powinna charakteryzować się cechami informacji użytecznej. Do takich cech można zaliczyć między innymi: dokładność – jeśli informacja ma być wartościowa, to musi być dokładna, aby mogła dostarczyć wiarygodnego odzwierciedlenia rzeczywistości; aktualności – należy pamiętać, że użyteczna informacja mająca znamiona dezinformacji powinna być aktualna, a więc powinna być dostępna wtedy, kiedy może być podstawą odpowiednich działań zarządzającego nią. Nie musi to wcale oznaczać, że powinna być dostępna szybko, ponieważ aktualność jest funkcją sytuacji, w jakiej znajduje się zarządzający, a więc sam użytkownik; kompletność – informacja przekazywana do opinii publicznej powinna być kompletna i dostarczać odbiorcy wszelkich potrzebnych mu faktów i szczegółów. Obraz sytuacji powinien być

19 J. Bralczyk, *Manipulacja językowa* [w:] Z. Bauer, E. Chodziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Kraków 2000, s. 249.

20 J. Balcewicz, *Fake News – Dezinformacja w świecie nowych mediów*, NASK Cyber Policy, <https://cyberpolicy.nas.k.pl/fake-news-dezinformacja-w-swiecie-nowych-mediow/>, [dostęp dn. 31.10.2024 r.].

pełny i klarowny, aby informacja mogła być użyteczna. Jeśli natomiast informacja jest niepełna, zarządzający nią może sobie wyrobić niedokładny lub zniekształcony obraz rzeczywistości, co może szybko zostać zdemaskowane przez opinię publiczną i potraktowane jako informacja nierzetelna i sfabrykowana; odpowiedniość – informacja odpowiednia to informacja użyteczna dla odbiorcy w zależności od jego konkretnych potrzeb i warunków.²¹

Internet jako przestrzeń pozwalająca na łatwą i szybką komunikację w sieci, jest narażony na szereg działań o charakterze dezinformacyjnym swoich odbiorców, które mogą przybierać różne formy i rodzaje. Do najpopularniejszych technik dezinformacji wykorzystywanych w sieci zalicza się negocjacje faktów (nieprawda nie do stwierdzenia) – głoszenie oczywistej nieprawdy, jednak przy założeniu, że nie ma świadków i nie ma sposobu na to, aby ustalić prawdę oraz odwrócenie faktów – jednak odwrócenie i negacja faktów to metody niezbyt często obecnie stosowane, gdyż dziś o wiele trudniej ukryć niektóre fakty przed opinią publiczną²².

Zdecydowanie częściej natomiast spotykane są takie formy dezinformacji, jak:

- mieszanie prawdy i kłamstwa – metoda ta stosowana jest w przypadku, gdy opinia publiczna jest już poinformowana o tym, co zaszło w rzeczywistości społecznej, lecz nie zna dokładnie wszystkich szczegółów;
- modyfikacja motywu i okoliczności – metoda polegająca na zasugerowaniu odbiorcom takiego motywu i takich okoliczności działania, które są w stanie wywołać w opinii publicznej przekonanie o wyższości bądź większej słuszności sposobu myślenia/postępowania jednej ze stron;
- rozmycie – polegające na tzw. „zalanii” głównej i prawdziwej informacji przez dużą liczbę faktów nieistotnych dla danej sytuacji;
- kamuflaż – polega na drobiazgowym opisaniu zaistniałej sytuacji po to, aby zakryć główną informację;

21 R. Bielawski, B. Grenda, P. Majdan, *Wieloaspektowa ewaluacja wykorzystania mediów społecznościowych na potrzeby kierowania SBN RP (ewaluacji ryzyka cyberzagrożeń BN)* (cyt. za) M. J. Wachowicz, *Ujęcie teoretyczne pojęcia dezinformacji*, Wiedza Obronna, 2019, T. 266-267, nr 1-2, s. 248.

22 R. Bielawski, B. Grenda, P. Majdan, *Wieloaspektowa ewaluacja wykorzystania mediów społecznościowych na potrzeby kierowania SBN RP (ewaluacji ryzyka cyberzagrożeń BN)* (cyt. za) M. J. Wachowicz, *Ujęcie teoretyczne pojęcia dezinformacji*, Wiedza Obronna, 2019, T. 266-267, nr 1-2, s. 248.

- interpretacja – jest to metoda stosowana w sytuacji, kiedy faktom nie da się zaprzeczyć, odwrócić ich, rozmyć lub zakamufłować, ale można je omówić, używając odpowiednich słów, które wywołują negatywne lub pozytywne skojarzenia opinii publicznej;
- generalizacja – to proces, w którym na podstawie jednego lub kilku przypadków stara się rozszerzyć wnioski na szerszą grupę osób. Głównym celem generalizacji jest pokazanie, że dany fakt lub zdarzenie, które może wydawać się wyjątkowe lub nietypowe, w rzeczywistości ma miejsce w szerszym kontekście i nie jest to odstępstwo od normy.
- ilustracja – metoda polegająca na użyciu konkretnego przypadku lub faktu jednostkowego w celu zobrazowania oraz lepszego zrozumienia szerszych zjawisk społecznych. Metoda ta często wykorzystywana jest w takich naukach jak socjologia, antropologia czy psychologia by zobrazować procesy społeczne, zjawiska kulturowe czy zmiany socjalne;
- nierówna reprezentacja – metoda używana często w przypadku walki politycznej, kiedy to przeciwnikom „ucina” się wypowiedzi, streszcza się szerszy punkt widzenia w jednym zdaniu lub przerywa w pół słowa;
- równa reprezentacja – metoda stosowana zazwyczaj w ostatniej fazie kampanii dezinformacyjnej, gdy zdecydowana większość publiczności jest już przekonana do tez lansowanych przez dezinformatorów. Wtedy wystarczy tak naprawdę utrwalić powszechnie obowiązującą opinię i zamknąć temat. Wówczas dezinformator publikuje równą ilość argumentacji za i przeciw tezie. Przy czym argumenty służące osobie lub grupie, która ma zyskać na operacji dezinformacyjnej, są przedstawione w sposób o wiele bardziej przekonujący i sugestywny, poparte zdaniem ekspertów budzących zaufanie, natomiast argumenty przeciwników podane są nieciekawie i często wygłaszają je osoby mało wiarygodne.²³

23 V. Volkoff, *Dezinformacja: oręż wojny* (cyt. za) A. Januszko-Szakiel, *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji świadomością* [w:] J. Aksman (red.), *Manipulacja: pedagogiczno-społeczne aspekty*, Kraków 2010, s. 212.

Wraz z powyższą analizą technik dezinformacji stosowanych w procesach manipulacji rodzi się pytanie o to, kto stoi za tworzeniem informacji nieprawdziwych, które mogą prowadzić nie tylko do chaosu, ale i zakłócenia bezpieczeństwa życia jednostek? Mianowicie, działania o charakterze dezinformacyjnym mogą być tworzone między innymi przez liderów opinii do których możemy zaliczyć osoby o ugruntowanej i opiniotwórczej pozycji, posiadające umiejętność wpływu na poglądy innych użytkowników sieci, poprzez tworzenie realnych na pierwszy rzut oka tez. Konta tworzone przez takie osoby stanowią skuteczny pas transmisyjny zarówno świadomej jak i nieświadomej dezinformacji. Innym przykładem osób tworzących dezinformacje mogą być media i dziennikarze, którzy stanowią specjalny zbiór funkcjonujący w ramach grupy liderów opinii. Do osób tworzących sfabrykowane informacje można zaliczyć także zwykłych użytkowników sieci, którzy po prostu często komentują lub udostępniają różne treści bez ich uprzedniej weryfikacji. Należy jednak pamiętać także o dużym znaczeniu sztucznej inteligencji w kontekście dezinformacji, gdzie mamy do czynienia z trollami – są to osoby, które często ze swoich fałszywych kont publikują kontrowersyjne, prowokacyjne lub obraźliwe treści w sieci w celu wywołania konfliktu wśród użytkowników poprzez publikowanie prowokujących komentarzy lub fałszywych treści. Innym przykładem twórców treści dezinformacyjnych są także boty – *konta* zautomatyzowane lub półzautomatyzowane, które charakteryzują się powtarzającymi się zachowaniami dotyczącymi interakcji z publikowanymi przez inne konta treściami²⁴, co ukazuje nam, że nie zawsze za informację sfabrykowaną odpowiedzialny jest człowiek.

Jak walczyć z dezinformacją?

W społeczeństwie cyfrowym, w którym obecnie żyjemy, walka z dezinformacją stanowi kluczowy element życia społecznego. Z tego względu wiele krajów na całym świecie zaczęło podejmować działania pozwalające na przeciwdziałanie problemowi jaki stanowi dezinformacja w Internecie. Istotne wydaje się zwalczanie problemu dezinformacji z poziomu państwa. W ramach podejmowanych działań znalazły się między innymi: lokalizowanie i usuwanie fałszywych kont, dostosowanie algorytmów

24 E. Domańska, *Dezinformacja czym jest i jak ją zweryfikować*, Cyber Profilaktyka NASK, https://cyberprofilaktyka.pl/blog/dezinformacja---czym-jest-i-jak-ja-zweryfikowac_i23.html, [dostęp dn. 31.10.2024 r.].

wyszukiwarek w celu promowania wartościowych treści, zmniejszenie opłacalności publikowania nieprawdziwych informacji, a także wzmocnienie współpracy z organizacjami²⁵ w kontekście dostarczania sprawdzonych wiadomości, które mogłyby choć w małym stopniu zminimalizować problem fake newsów w sieci.

Działania w zakresie walki z dezinformacją rozpoczęła Komisja Europejska, która w styczniu 2018 roku powołała **grupę doradców tzw. „wysokiego szczebla”** (high-level group of experts – HLEG) w skład której wchodziło 39 ekspertów – reprezentantów społeczeństwa, mediów społecznościowych, środowisk dziennikarskich, akademickich i organizacji trzeciego sektora – którzy wspólnie przeprowadzili analizę zjawiska dezinformacji²⁶. W celu zapobiegania rozprzestrzenianiu się dezinformacji w Internecie wypracowano szereg rekomendacji, które obejmują wdrożenie działań w czterech obszarach:

- **Transparentność** – odgrywa kluczową rolę w walce z dezinformacją. Dzięki niej użytkownicy mogą rozróżniać wiarygodne treści od fałszywych, co pozwala na weryfikację źródeł skąd pochodzi dana informacja i ocenę ich rzetelności. Wprowadzenie standardów transparentności może pomóc w odbudowaniu zaufania do mediów, a także zwiększenia świadomości użytkowników |internetu na temat źródeł z których czerpią informację;
- **Edukacja z zakresu korzystania z mediów i informacji** – w tym obszarze należy podjąć działania zwiększające świadomość posługiwania się informacją zarówno wśród dzieci jak i ludzi dorosłych w każdym wieku. Istotną rolę w tym aspekcie odgrywa rozwijanie umiejętności analitycznych i krytycznego myślenia, które pozwolą użytkownikom sieci na ocenę wiarygodności informacji. Z tego też względu wydaje się konieczne, aby systemy edukacji zostały jak najszybciej dostosowane do nowej rzeczywistości;

25 European Commission, *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*, 2018, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en>, [dostęp dn. 02.11.2024 r.].

26 J. Balcewicz, *Fake News – Dezinformacja w świecie nowych mediów*, NASK Cyber Policy, <https://cyberpolicy.nas.k.pl/fake-news-dezinformacja-w-swiecie-nowych-mediow/>, [dostęp dn. 02.11.2024 r.].

- Wzmocnienie pozycji użytkowników i dziennikarzy – uznawane jest za istotny krok w kierunku zapewnienia większej wiarygodności i rzetelności informacji rozpowszechnianych w Internecie. Z jednej strony kluczowe wydaje się uwrażliwienie pracowników mediów na temat krytycznego podejścia do źródeł informacji. Z drugiej strony sami użytkownicy Internetu powinni przykładać większą wagę do oceny jakości informacji, które otrzymują. W tym przypadku ważne jest filtrowanie informacji, dlatego użytkownicy sieci powinni mieć zapewniony dostęp do narzędzi, które pomogą im filtrować wyniki wyszukiwania na przykład na podstawie trafności informacji i jakości źródeł;
- Różnorodność i trwałość europejskiego ekosystemu mediów informacyjnych – dezinformacja jest rozpowszechniana ze względu na swoją atrakcyjność, a tym samym potencjał zainteresowania jak najszerszego grona odbiorców. Możemy przeciwdziałać zjawisku poprzez dbanie o odpowiedni poziom informacji, edukację w zakresie działania mediów, wspieranie niezależnych mediów informacyjnych, promowanie dziennikarstwa wysokiej jakości, inwestowanie w innowację w zakresie poprawy usług serwisów medialnych online czy współpracę międzynarodową.²⁷

Do walki z dezinformacją powinno zaliczyć się także tzw. aktywne przeciwstawianie dezinformacji, które miałyby polegać na doświadczeniach własnych oraz innych krajów na świecie, które również walczą z dużym natężeniem antagonistycznych i nieprzychylnych działań w sferze informacji²⁸. Mogłoby to pozwolić na stałe monitorowanie, analizowanie i kształtowanie na przykład polskiej przestrzeni informacyjnej poprzez osiągnięcie gotowości zwalczania dezinformacji poprzez zbudowanie zdolności, tworzenie procedur i podnoszenie umiejętności jednostek w sferze rozróżniania fake newsów od informacji rzetelnych i prawdziwych²⁹. W walce z dezinformacją istotne znaczenie odgrywa także aktywna obrona cyberprzestrzeni, która niestety obecnie nie jest na tyle dobrze zabezpieczona w efekcie czego luki występujące

27 Por. J. Balcewicz, *Fake News – Dezinformacja w świecie nowych mediów*, NASK Cyber Policy, <https://cyberpolicy.nask.pl/fake-news-dezinformacja-w-swiecie-nowych-mediow/>, [dostęp dn. 02.11.2024 r.].

28 M. Wrzosek (red.), *Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo. Społeczeństwo. Polityka. Biznes*, Warszawa 2019, s. 10.

29 *Ibidem*.

w systemach komputerowych, oprogramowaniach, sieci i cyfrowych zasobach³⁰, są często wykorzystywane do rozprzestrzeniania dezinformacji. Takie działania mające na celu rozprzestrzenienie sfabrykowanych informacji, które w znacznym stopniu ukierunkowane są na zakłócenie stabilności społecznej oraz ładu społecznego, a ponadto wpływa znacznie na spadek zaufania obywateli do instytucji państwowych demokratycznego porządku. Obecnie za szczególnie szkodliwe działania dezinformacyjne uznaje się ataki hybrydowe, które wywołują nie tylko chaos, ale i niepewność poprzez łączenie ich z przemocą fizyczną, cyberatakami i dezinformacją. Z tego też względu warto podkreślić, że niezbędne staje się wdrażanie skutecznych strategii obrony. Struktury aktywnej obrony cyberprzestrzeni powinny koncentrować się przede wszystkim na monitorowaniu zagrożeń, co umożliwiłoby szybkie reagowanie na potencjalne incydenty zarówno w ramach obrony wewnętrznej kraju, jak i za jego granicami w ramach działań międzynarodowych przy współpracy placówek dyplomatycznych³¹, co pozwoliłoby na minimalizację skutków i zapewnienie poczucia większego komfortu bezpieczeństwa jednostkom. Ponadto, w kontekście zwalczania dezinformacji coraz częściej mówi się także o aktywnej współpracy organów państwowych, przemysłu prywatnego oraz organizacji pozarządowych działających w ramach trzeciego sektora, gdzie takiego typu współpracy powinny cechować się nie tylko autonomią, ale i różną dynamiką przy jasno określonych priorytetach, a także skorelowanych celach³², gdzie głównym założeniem jest wzajemna kooperacja w celu szybkiego reagowania na informacje niezgodne z prawdą.

Walka z dezinformacją to współprace różnych środowisk, a wraz z rozwojem technologii metody walki nieustannie ulegają ewolucji i udoskonaleniu. Podmioty realizujące działania w tej sferze stale dążą do tworzenia nowych rozwiązań walki z dezinformacją, aby uniknąć szablonowości i powtarzania wcześniej zastosowanych metod, co przede wszystkim pozwoli informacji pozostać informacją, a nie poprzez fake newsy i manipulację stać się tylko i wyłącznie szumem informacyjnym.

30 *Ibidem.*

31 *Ibidem.*

32 *Ibidem.*

Podsumowanie

Powyższa analiza teoretyczna pozwala potwierdzić postawioną we wstępie hipotezę, że dezinformacja w znaczący sposób jest wykorzystywana jako narzędzie manipulacji w sieci w oparciu o różnorodność technik jakie można zastosować do rozprzestrzeniania informacji fałszywych i niezgodnych z prawdą. Wraz z rozwojem technologii problem dezinformacji rozrasta się i w coraz intensywniejszy sposób wpływa na różne obszary życia społecznego budząc tym samym coraz większe obawy, zwłaszcza ze względu na łatwość dostępu do takich źródeł i brak świadomości istnienia fałszywych informacji wśród odbiorców.

Udało się także odpowiedzieć na sformułowany w artykule problem badawczy, czy dezinformacja stanowi narzędzie manipulacji użytkownikami w sieci? Można zauważyć, że tak naprawdę każdy użytkownik Internetu jest dość mocno narażony na manipulację w sieci poprzez dezinformację. Fałszywa informacja może w znaczny sposób wpłynąć na podejmowane przez użytkowników Internetu decyzje. Istnieje także ryzyko, że fałszywa treść, która dotrze do użytkowników sieci następnie może być przez nich powielana poprzez jej udostępnianie na przykład kolejnemu gronu znajomych, którzy tej treści nie widzieli wcześniej, co z pewnością będzie tworzyć szum informacyjny i narażać na nieprawdziwe informacje coraz więcej osób.

Ze względu na fakt, że wrogie działania informacyjne stanowią coraz większe zagrożenie to wymagają one szczególnej uwagi i nadzoru ze strony podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe³³, ale także dużej rozwagi użytkowników Internetu. Bowiem, w dzisiejszym świecie, w którym informacje rozprzestrzeniają się w szybkim tempie trzeba być czujnym na potencjalne działania dezinformacyjne pojawiające się w sieci. Konieczna wydaje się refleksja nad skutecznymi metodami przeciwdziałania atakom informacyjnym poprzez tworzenie kampanii zwalczania dezinformacji w celu edukacji obywateli o tym jak radzić sobie w rzeczywistości internetowej zdominowanej przez nieprawdziwe informacje. Czynnikiem niezwykle istotnym jest także rozpowszechnienie w szerokich kręgach społecznych wiedzy na ten

33 T. Grabowski, *Metody walki informacyjnej w mediach elektronicznych na przykładzie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego (2014-2016)*, „Horyzonty Polityki”, 2016, nr 7(20), s. 51.

temat³⁴ w celu ukazania aktualności i ważności tematu jaki stanowi dezinformacja w sieci zwłaszcza, gdy powiążemy ją ze sztuczną inteligencją, która może dzięki złym algorytmom generować dużą ilość sfabrykowanych i nieprawdziwych informacji na różnorodne tematy.

Bibliografia

Balcewicz J., Fake News – *Dezinformacja w świecie nowych mediów*, NASK Cyber Policy, <https://cyberpolicy.nask.pl/fake-news-dezinformacja-w-swiecie-nowych-mediow/>, [dostęp dn. 31.10.2024 r.].

Bielawski R., Grenda B., Majdan P., *Wieloaspektowa ewaluacja wykorzystania mediów społecznościowych na potrzeby kierowania SBN RP (ewaluacji ryzyka cyberzagrożeń BN)* (cyt. za) Wachowicz M. J., *Ujęcie teoretyczne pojęcia dezinformacji*, Wiedza Obronna, 2019, T. 266-267, nr 1-2, s. 226-253, DOI: <https://doi.org/10.34752/x40y-nc78>.

Bralczyk J., *Manipulacja językowa* [w:] Bauer Z., Chodziński E. (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Wydawnictwo UNIVERSITAS, Kraków 2000, s. 244-250.

Casey M., *Europejska polityka informacyjna. Wyzwania i perspektywy dla administracji publicznej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2001.

Chmielecka P., *Zjawisko dezinformacji w komunikacji politycznej na przykładzie imigrantów z Ukrainy – zarys problemu* [w:] Boćkowski D., Dąbrowska-Prokopowska E., Goryń P., Gorynia K. (red.), *Dezinformacja – Inspiracja – Społeczeństwo*. Cybersecurity, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2022, s. 63-78.

Domańska E., *Dezinformacja czym jest i jak ją zweryfikować*, Cyber Profilaktyka NASK, https://cyberprofilaktyka.pl/blog/dezinformacja---czym-jest-i-jak-ja-zweryfikowac_i23.html, [dostęp dn. 31.10.2024 r.].

Dubisz S. (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, T. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 601

Encyklopedia psychologii, Wyd. 1, Wydawnictwo Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.

European Commission, *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*, 2018, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en>, [dostęp dn. 02.11.2024 r.].

Grabowski T., *Metody walki informacyjnej w mediach elektronicznych na przykładzie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego (2014-2016)*, „Horyzonty Polityki”, 2016, nr 7(20), s. 27-53, DOI: <https://doi.org/10.17399/HP.2016.072002>.

Hamer H., *Psychologia społeczna*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2005.

Hetmański M., *Społeczny charakter informacji* [w:] Chyrowicz B. (red.), *Społeczeństwo informatyczne. Szansa czy zagrożenie?*, Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003, s. 9-36.

Januszko-Szakiel A., *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji świadomością* [w:] Aksman J. (red.), *Manipulacja: pedagogiczno-społeczne aspekty*, Oficyna Wydawnictwa AFM, Kraków 2010, s. 209-216.

Juszczak S., *Internet – współczesne medium komunikacji społecznej*, „Edukacja i Dialog”, 2011, nr 5/6, s. 42-46.

34 T. Grabowski, *Metody walki informacyjnej w mediach elektronicznych na przykładzie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego (2014-2016)*, „Horyzonty Polityki”, 2016, nr 7(20), s. 51.

Kacała T., *Dezinformacja i propaganda w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2015, nr 2 (24), s. 49-65.

Kamińska A. M., *Internetowe narzędzia komunikacji, czyli jak zapanować nad chaosem informacyjnym*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, 2017, nr 4 (27), s. 19-35.

Kubicek H., *Möglichkeiten und Gefahren der „Informationsgesellschaft“* (cyt. za) Goliński M., *Spółeczeństwo informacyjne: problemy definicyjne i problemy pomiaru*, Dydaktyka Informatyki, 2004, s. 43-55.

Lepa A., *Świat manipulacji* (cyt. za) Nagi J., *Manipulacja jako narzędzie dezinformacji*, „Resovia Sacra”, 2019, nr 26, s. 297-310.

Markowski A., *Wielki słownik poprawnej polszczyzny* (cyt. za) Chałubińska-Jentkiewicz K., *Dezinformacja jako akt agresji w cyberprzestrzeni*, “Cybersecurity and Law”, 2021, nr 5(1), s. 9-24, DOI: <https://doi.org/10.35467/cal/142175>.

McQuail D., *Teoria komunikowania masowego* (cyt. za) T. Goban-Klas (red.), *Cywilizacja medialna: geneza, ewolucja, eksplozja*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne S.A., Warszawa 2007.

Szymańska N., *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji medialnej*, „Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych”, 2023, nr 7, s. 39-49.

Tomaszewska A. W., *Spółeczeństwo informacyjne – pojęcie, pomiar i stopień rozwoju w Polsce*, [w:] Urbanek P., *Ekonomia i zarządzanie w teorii i praktyce. Tom 6. Determinanty konkurencyjności przedsiębiorstw, regionów, gospodarek*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 300-316.V.

Volkoff V., *Dezinformacja: oręż wojny* (cyt. za) Januszko-Szakiel A., *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji świadomością* [w:] Aksamian J. (red.), *Manipulacja: pedagogiczno-społeczne aspekty*, Oficyna Wydawnictwa AFM, Kraków 2010, s. 209-216.

Wrzosek M., *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2005.

Wrzosek M., (red.), *Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo. Spółeczeństwo. Polityka. Biznes*, NASK Cyber Policy, Warszawa 2019, s. 10.

Żarna K., *Wybrane przykłady dezinformacji podczas kampanii wyborczej do Rady Narodowej Republiki Słowackiej w 2023 roku*, “Politeja”, 2024, nr 1 (88/2), s. 155-168, DOI: <https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2024.88.2.10>.